

УДК 332.362 (1-22)

**НАУКОВІ ЗАСАДИ РАЦІОНАЛЬНОГО ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ
У РИНКОВИХ УМОВАХ**

Є. Бутенко, к.е.н., Ю. Негрій, магістр

Національний університет біоресурсів і природокористування України

Постановка проблеми. Сучасне використання сільськогосподарських угідь не повною мірою відповідає вимогам раціонального природокористування: збереження та відтворення родючості ґрунтів, призупинення ерозійних процесів, поліпшення агроландшафтів тощо. За роки здійснення земельної реформи склалося загрозливе становище в сільському господарстві: зруйновано систему сівозмін, значно скоротилося застосування органічних і мінеральних добрив, практично припинено роботи із захисту земель від ерозії та впровадження екологізберігаючих технологій. Тому пошук шляхів вирішення проблеми раціонального використання земельного потенціалу аграрних підприємств в умовах функціонування ринкової економіки є досить актуальним [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічні та методичні аспекти раціонального використання й охорони земель, збереження та поліпшення ландшафтів досліджувалися багатьма вченими, серед яких Д. Л. Арманд, С. Ю. Булигін, В. М. Будзяк, Д. І. Бабміндра, Є. В. Бутенко, А. П. Вервейко, Г. І. Горохов, М. А. Гендельман, Д. С. Добряк, О. П. Канаш, В. М. Кривов, В. О. Леонець, О. Т. Лозовий, М. І. Лопирєв, М. В. Медведєв, Л. Я. Новаковський, С. О. Осипчук, П. Т. Саблук, А. Я. Сохнич, А. М. Третяк, В. Й. Шиян та ін.

Науково-методичні підходи щодо висвітлення проблеми раціонального використання земель у поєднанні з оптимізацією структури сільськогосподарського підприємства за допомогою методів математичного моделювання відображені в наукових працях Л. М. Анічина, М. Є. Браславця, С. М. Волкова, Т. О. Євсюкова, А. Г. Мартина, І. М. Статівки та ін.

Проте залишається широке коло дискусійних питань, що потребують подальшого вдосконалення наукових засад раціонального використання земель сільськогосподарських підприємств у ринкових умовах.

Постановка завдання. Завдання дослідження – аналіз наукових засад раціонального використання сільськогосподарських земель та апробація їх у процесі оптимізації території СТОВ «Зоря» Миронівського району Київської області.

Виклад основного матеріалу. Сучасний розвиток країни передбачає збалансованість у використанні земель. Особлива увага в сільському господарстві надається збереженню особливо цінних земель, як основи продуктивності сільського господарства країни. Інтерес до цієї проблеми не випадковий. Він викликаний зростаючими масштабами діяльності суспільства в землекористуванні, залученням у господарський обіг усе більшої кількості земель, зростаючою тенденцією забруднення довкілля, погіршення екологічного стану навколишнього

середовища. Чим повніше та ширше використовуються земельні ресурси, тим ошадливіше потрібно ставитися до їх використання. Суспільство відчуває все більший дефіцит земельних ресурсів. Тому раціональне землекористування, відтворення природних ресурсів є одним із актуальних і основних завдань сьогодення [4].

У зв'язку з цим виникла потреба формування нових положень землекористування в Україні – концепції раціонального землекористування, яка могла б забезпечити підвищення добробуту людей, вирішити проблеми, пов'язані з раціональним і ефективним використанням земельних ресурсів [3].

Загальновідомо, що держава протягом останніх десяти років недбайливо ставилася до земельних ресурсів, необхідний баланс між стрімким розвитком землекористування і вирішенням проблеми збереження земельних ресурсів належним чином запроваджений не був, що призвело до появи негативних явищ у землекористуванні [5]. Водночас у зв'язку з появою великої кількості землевласників і землекористувачів змінилися умови й форми використання земельного фонду, що також призвело до погіршення якісного стану земель. Крім того, у процесі реалізації завдання землекористування держава проявила неспроможність реалізації завдання раціонального землекористування.

Раціональне природокористування у сільському господарстві починається з організації території – створення оптимізованого агроландшафту з екологічно та економічно обґрунтованим і доцільним співвідношенням сільськогосподарських угідь, лісових насаджень, земель захисного та природоохоронного призначення [2].

Здійснюючи апробацію теоретико-методологічних підходів раціонального використання земель на території СТОВ «Зоря» Миронівського району Київської області, проаналізуємо існуючий ґрунтозахисний комплекс господарства з контурно-меліоративною організацією території.

Ерозійно небезпечні просапні культури – цукрові та кормові буряки, кукурудза на силос, овочі, соняшник – передбачено розмістити в польових сівозмінах. У кормовій ґрунтозахисній сівозміні передбачається вирощувати багаторічні та однорічні трави.

Орні землі СТОВ "Зоря" поділено на дві еколого-технологічні групи.

До першої групи віднесено нееродовані і слабоеродовані землі, розташовані на схилах крутістю до 3 градусів, характер рельєфу і якісний стан яких (гранулометричний склад ґрунтів, відсутність перезволоження, інтенсивного засолення, солонцюватості та ін.) дозволяє вирощувати районовані сільськогосподарські культури за інтенсивними технологіями.

До другої еколого-технологічної групи зараховано землі, розміщені на схилах 3 – 7° зі слабо- та середньозмитими ґрунтами.

У складі орних земель 90,9 % (1287,8 га) займають землі першої еколого-технологічної групи і 9,1 % (128,0 га) – другої еколого-технологічної групи. Співвідношення еколого-технологічних груп відображено на рис. 1.

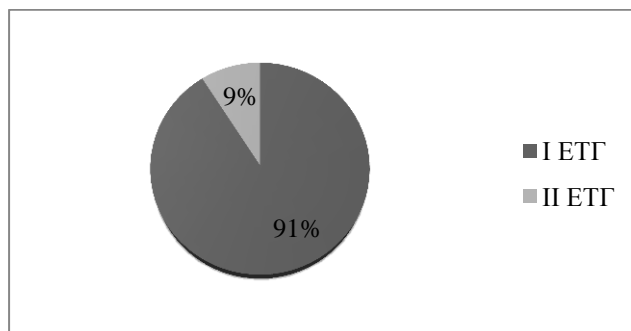

Рис. 1. Розподіл орних земель СТОВ «Зоря» Миронівського району Київської області за еколого-технологічними групами.

На підставі характеристики орних земель за еколого-технологічними групами проведено формування сівозмінних масивів.

На землях першої еколого-технологічної групи передбачено організувати дві польові 9-пільні сівозміни на площі 777,7 і 543,5 га.

Кормову ґрунтозахисну сівозміну на площі 84,4 га передбачено розмістити на ділянках складної конфігурації на землях першої і другої технологічних груп.

Запропонована система дасть змогу реалізувати комплекс заходів із збереження родючості ґрунтів, що перебувають в обробітку.

Запропоновані сівозміни розроблені з урахуванням наявності технологічних груп земель, придатності ґрунтів для вирощування сільськогосподарських культур, необхідності зменшення змиву ґрунтів на кожному полі до допустимих меж відповідно до зерно-бурякового напрямку господарства.

Під час визначення місця культур у сівозмінах також враховували господарське і агротехнічне значення культур, біологічні особливості, допустиму періодичність повернення на попереднє місце вирощування, необхідність забезпечення всіх культур оптимальними попередниками.

У структурі посівних площ зернові культури займають 50,0 %, технічні – 18,3 %, картопля й овочі – 0,4 %, кормові культури – 31,3 %. Таким чином, відобразимо структуру посівних площ за допомогою рис. 2.

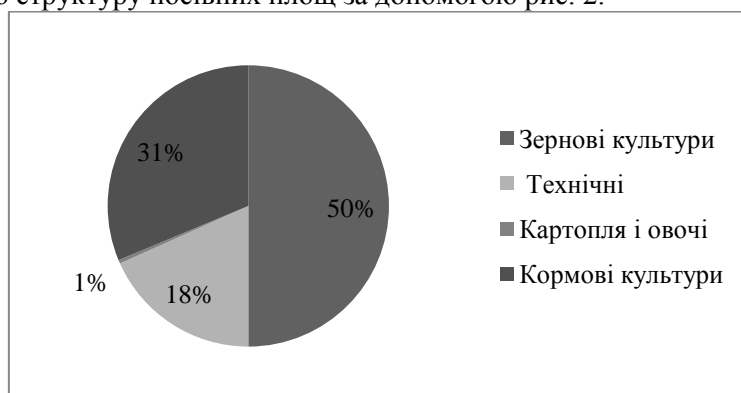

Рис. 2. Структура посівних площ СТОВ «Зоря» Миронівського району Київської області.

Для оцінки впливу стану угідь на екологічну стабільність території, стійкість якої знижується за підвищення сільськогосподарського освоєння земель та інтенсивного використання угідь, проведено розрахунок коефіцієнта екологічної стабільності території, який складає 0,21. Зазначений рівень екологічної стабільності характеризує територію господарства як нестабільну.

Коефіцієнт антропогенного навантаження, який показує, наскільки впливає діяльність людини на стан природного середовища, у базовому об'єкті дослідження складає 3,76 і характеризується як значний.

Наступні показники складають: коефіцієнт розораності – 0,82; коефіцієнт лісистості – 0,008.

З метою диференційованої характеристики використання земельних ресурсів вводять поняття індексу екологічної невідповідності сучасного використання орних земель, який складає 1,10.

Перевищена допустима розораність тримається на рівні 10 %:

$$P_{роз} = (I_n - 1) * 100 = (1,10 - 1) * 100 = 10.$$

Значення індексу збереження ґрунтів варіюють у діапазоні 48 - 93, що характеризує територію з недостатньою забезпеченістю гумусу в ґрунті.

Узагальнюючи розраховані агроекологічні показники (рис. 3), бачимо, що структура земель СТОВ «Зоря» Миронівського району Київської області не відповідає сучасним науковим підходам щодо раціонального використання та охорони земель і потребує вдосконалення.

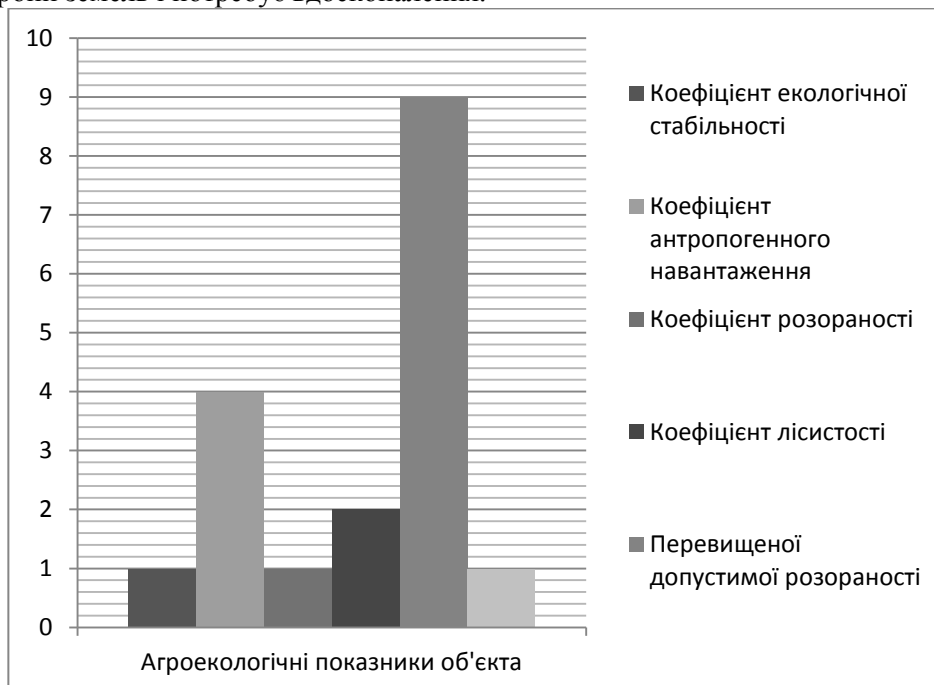

Рис. 3. Агроекологічна оцінка стану земель СТОВ «Зоря» Миронівського району Київської області.

Для того щоб покращити показники агроекологічної оцінки, пропонуємо збільшити площу культурних кормових угідь та розширити площу лісів за рахунок вилучення малопродуктивних земель. Це дасть змогу оптимізувати територію й довести значення коефіцієнтів агроекологічної оцінки до рівня науково обгрунтованих.

Запропоновані оптимізаційні заходи також характеризуються екологічною ефективністю. Так, на сьогодні площа екологічно стабільних угідь становить 486,68 га, коефіцієнт екологічної стабільності становитиме 0,24.

Наслідком консервації деградованих земель стане зростання площ екологічно стабільних угідь на 7,91 %.

Консервація деградованих і малопродуктивних земель дасть змогу зменшити площі інтенсивно використовуваних орних земель з 1559,2 до 1409,2 га.

Таким чином, можна стверджувати про те, що запропоновані підходи до оптимізації сільськогосподарського землекористування дозволяють обгрунтовано та раціонально використовувати земельні ресурси, зберігаючи й примножуючи при цьому прибутковість і рентабельність сільськогосподарських товаровиробників.

Висновки. Питання раціонального землекористування потребує ретельного дослідження, усебічного обгрунтування, виявлення та розробки заходів, які б дали змогу створити базу для реалізації раціонального землекористування в нинішніх умовах реформування й трансформації земельних відносин з одночасним зацікавленням землевласників і землекористувачів до науково обгрунтованого використання земель.

У процесі здійснення виробничої діяльності необхідно забезпечити виважену «експлуатацію» природних ресурсів, найбільш сприятливий режим їх відтворення, адже раціональне землекористування означає максимальне залучення до господарського обігу всіх продуктивних земель та їх ефективне використання за основним цільовим призначенням, створення найсприятливіших умов для високої продуктивності сільськогосподарських угідь і одержання на одиницю площі максимальної кількості продукції за найменших витрат праці та коштів.

Бібліографічний список

1. Бутенко Є. В. Еколого-економічна оцінка сільськогосподарського землекористування у ринкових умовах : монографія / Є. В. Бутенко. – К. : МВЦ Медінформ, 2010. – 158 с.
2. Бутенко Є. В. Еколого-економічні засади раціонального використання земель сільськогосподарських землекористувань (на прикладі Черкаської області) : монографія / Є. В. Бутенко, Н. М. Бавровська. – К. : МВЦ «Медінформ», 2012. – 408 с.
3. Бабміндра Д. Формування інвестиційних чинників раціонального землекористування / Д. Бабміндра // Землепорядний вісник. – 2009. – № 3. – С. 39-42.
4. Сохнич А. Я. Нова концепція екологічного балансу планети Земля / А. Я. Сохнич // Землеустрій і кадастр. – 2009. – № 2. – С. 36-39.
5. Мартин А. Г. Сучасний стан та пропозиції щодо нормування в галузі охорони земель в Україні / А. Г. Мартин, Т. О. Євсюков // Землеустрій і кадастр. – 2008. – № 1. – С. 21-27.

Бутенко Є., Негрій Ю. Наукові засади раціонального використання земель сільськогосподарських підприємств у ринкових умовах

Проаналізовано сучасний стан СТОВ «Зоря» Миронівського району Київської області та подано пропозиції щодо раціонального використання земельних ресурсів,

розраховано показники екологічної стабільності території, антропогенного навантаження, лісистості, розораності території, індекс екологічної невідповідності сучасного використання орних земель, перевищення допустимої розораності та індекс збереження ґрунтів.

Ключові слова: раціональне використання земель, сільськогосподарське підприємство, показники агроекологічного використання земель.

Butenko Y., Negriy J. Scientific basis of rational usage of agricultural enterprises in market conditions

The present state of JV "Dawn" Mironivskyi district, Kyiv region and submitted proposals for sustainable use of land resources and environmental stability calculated values territories anthropogenic load, forest cover, tillage area index of environmental non-compliance of the modern use of arable land, too big tillage and soil conservation index.

Key words: sustainable land use silskospodarske enterprise performance agroecological land use.

Бутенко Е., Негрий Ю. Научные основы рационального использования земель сельскохозяйственных предприятий в рыночных условиях

Проанализировано современное состояние ООО «Заря» Мироновского района Киевской области и представлены предложения по рациональному использованию земельных ресурсов, рассчитаны показатели экологической стабильности территории, антропогенной нагрузки, лесистости, распаханности территории, индекс экологического несоответствия современного использования пахотных земель, превышение допустимой распаханности и индекс сохранения почв.

Ключевые слова: рациональное использование земель, сельскохозяйственное предприятие, показатели агроэкологического использования земель.